

SCHELLİNG'İN DİNAMİK DOĞA TASARIMI

Oya Esra BEKTAŞ*

ÖZET

Doğanın Schelling'in felsefesinde oldukça belirleyici bir rolü bulunmaktadır. Felsefesinin merkezine doğayı koyan ve ideal olanı reel olandan türetme girişiminde bulunan Schelling'in, ortaya koyduğu doğa felsefesi aracılığıyla Kartezyen geleneği ve onun bir devamı olarak gördüğü Kant'ın ve Fichte'nin felsefelerini kesintiye uğrattığı ve böylelikle felsefe tarihine farklı bir yön verdiği söylenebilir. Onun doğayı anlamlandırma biçimi tarihsel çizgiden bağımsız olarak ele alındığında da yine ayırt edici bir niteliğe sahiptir. Schelling, çağının felsefi birikimini ve bilimsel gelişmelerini kendinde toplayan, yaşadığı zaman diliminin felsefi ve bilimsel sorunlarına çözüm getirmeye çalışan oldukça kapsamlı bir doğa felsefesi ortaya koymuştur. Döneminin bilim anlayışına damga vuran mekanizm karşısında dinamik bir doğa tasarlamış, doğa ile tin arasında var olduğunu öne sürdüğü mevcut kopukluğu böylelikle aşmaya çalışmıştır.

Anahtar kelimeler: Schelling, özgürlük, doğa, tin, organizma, dinamizm.

(Dynamic Nature Representation of Schelling)

ABSTRACT

The nature has a quite distinctive role in the philosophy of Schelling. It can be considered that Schelling, who has put nature in the centre of philosophy and attempted to derive the ideal from the real, interrupted the Cartesian tradition as well as philosophies of Kant and Fichte, seeming to be the continuation of this tradition to him, and thus gave direction to the history of philosophy. His way of interpreting the nature is also distinctive when it is considered independent from the historical line. Schelling has asserted a quite comprehensive philosophy of nature which collects philosophical accumulation and scientific developments of his age in it and tried to offer solutions for philosophical and scientific problems of the age. He has designed a dynamic nature against the mechanism dominating the scientific understanding of the age and tried to surpass the current disconnection which he has claimed to exist between the nature and spirit.

Key words: Schelling, freedom, nature, spirit, organism, dynamism.

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi.
FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 2017 Bahar, sayı: 23, s. 329-348
ISSN 1306-9535, www.flsfdergisi.com

Giriş

Schelling'in bir doğa felsefesi ortaya koyma düşüncesi kendiliğinden ortaya çıkmış değildir. Tübingen'deki eğitim sürecinde aldığı doğa bilimleri dersleri, sonrasında Leipzig'teki çalışmaları sırasında yapmaya fırsat bulduğu doğa okumaları ve Jena'daki çalışmaları, onun doğaya olan ilgisinin uyanmasında önemli bir rol oynamıştır.¹ Tüm okuma ve çalışmalarının bir sonucu olarak Schelling'in zihninde doğanın varlığına ilişkin iki ana problem belirir. İlki, Descartes'a kadar geri götürebileceğimiz, sonrasında Kant ve Fichte ile devam eden düalizm problemi; ikincisi ise, ilki ile iç içe geçen mekanizm problemdir.

Bilindiği gibi Descartes ile başlayan Kartezyen gelenekte zihin ile beden arasında bir bölünmenin varlığından hareket edilir. Bu bölünme Descartesçı düalizimde hiçbir zaman birliğe ulaşmaz, birliğe ulaşmadığı gibi zihin merkeze koyulur. Schelling, bunun felsefe için bir gerileme olduğunu, Thales'in şeylerin doğasındaki en eski ve ilk olanın ne olduğunu sorduğu nesnel tavır karşısında, Descartes'ın zihin için ilk olanın ne olduğunu sorarak öznelğin tutsağı haline geldiğini öne sürmüştür.² Zihin ile beden arasındaki ikilik, Descartes tarafından genişletilerek zihin ile dış dünya arasındaki ayrıma kadar götürülmüş ve bunun bir sonucu olarak doğa, zihinden tümüyle bağımsız, ona yabancı bir şeye dönüşmüştür. Schelling'e göre bize Descartes'tan miras kalan modern Avrupa felsefesinin başlangıçtan itibaren temel hatası da doğayı bu şekilde ikincil kılarak yok saymasıdır.³

Descartes ile birlikte zihin ve doğa arasında başlayan kopukluk, Kant ile birlikte biraz daha genişletilip keskinleştirilerek insan ve doğa arasındaki ayrıma kadar götürülmüş, daha sonrasında Fichte ile birlikte bir daha

¹ Schelling, Tübingen'de matematik ve fizik alanında ordinaryüs olan Christoph Friedrich von Pfleiderer'dan dersler almıştır. Onun doğaya olan ilgisi, 1796'da Leipzig'e gitmesi ile giderek artmıştır. Burada doğa bilimlerine yönelik okumalar için fazlasıyla zaman bulabilmiştir. Buffon, Blumenbach, Kiehmeyer gibi isimlerin teorilerini incelemiş ve fazlasıyla etkilenmiştir. Örneğin Schelling'in bilinci doğanın en yüksek aşaması olarak gördüğü tarihsel bakış açısında Buffon'un *Histoire Naturelle* adlı eseri belirleyici bir rol oynamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ryan J. Foster *The Creativity of Nature: The Genesis of Schelling's Naturphilosophie, 1775-1799*. A Thesis submitted in partial fulfillment of the Degree Doctor of Philosophy, Texas, 2008, s.153-177.

² F.W.J. Schelling, *SWerke*, I,10,3-4. Bundan sonra Schelling'in çalışmalarına yapılacak atıflarda, toplu eserler kullanılacaktır. F.W.J. Schelling, *Sämmtliche Werke*, Karl Friedrich August Schelling (Hrsg.), J.G.Cotta Verlag, Stuttgart, 1859.

³ *SWerke*, I,7,356.

birleşmeyecek bir yarığa dönüşmüştür.⁴ Kant'ın teorik akıl ile pratik akıl arasında yaptığı ayrımın bir sonucu olarak, doğa ile insan arasında meydana gelen uçurum, Fichte tarafından doğanın Ben'in karşısında ona yabancı bir şey olarak koyulması ile sürdürülmüştür.

Kant'ın tasarımlarımızın nesneye karşılık gelip gelmediği şeklindeki sorusunun nesneye karşılık gelen tarafı doğanın ta kendisidir ve Kant'ın sorduğu sorunun yanıtını verebilmek için Schelling'e göre Kartezyen gelenek ile başlayan öznel tavırda bir değişikliğe gidilmesi gerekmektedir. O, bu tavır değişikliğinin işaretlerini ilk dönem yapıtlarından başlayarak yavaş yavaş kuvvetlendirerek verir.⁵ Buna göre eğer tasarımlarımızın nesneye karşılık geldiğini görmek istiyorsak, zihin ile beden, Ben ile dış dünya ya da insan ile doğa arasında baştan beri süregelen bir ayrım olduğunu var saymak yerine, ikisi arasında organik bir bütünlüğün olduğunu göstermemiz gerekir.

Schelling'in doğa tasarımını şekillendirme sürecinde zihnini kurcalayan ikinci problem, daha önce de belirtildiği gibi düalizm ile iç içe geçen mekanizm problemidir. Descartes'ın maddeyi tasarlayış biçiminin bir uzanımı olarak on sekizinci yüzyılda fizik mekanik bir nitelik kazanmış ve zihinden bağımsızlaşan doğa bu andan sonra Newton'un etkisiyle tümüyle mekanik bir yapıya indirgenmiştir. Bilimin sınırları içerisinde doğanın ancak Newton'un öne sürdüğü mekanik yasalarla açıklanacağına yönelik kanının yaygınlaşması, felsefede de doğanın mekanik bir yapıda olup olmadığına ilişkin bir tartışma başlatmış, Schelling bu mekanizm tartışmalarına ortaya koyduğu doğa felsefesi aracılığıyla dahil olmuştur. Ona göre, mekanik yasalar inorganik olan ile organik olan arasındaki devamlılığa olanak tanımamaktadır. Bunun için dinamik bir doğa anlayışına gereksinim vardır.

Düalizm karşısında monizmden, mekanizm karşısında ise dinamizmden yana bir tavır sergileyen Schelling'in, doğayı bu yaklaşımlar üzerinden nasıl şekillendirdiği sonraki başlıklarda daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Transendental Felsefeden Doğa Felsefesine

Schelling'in doğa felsefesi üzerine yapılan çalışmalarda, onun bu konuda hangi düşünürlerden etkilendiğine ilişkin birbirinden farklı pek çok

⁴ Frederick Beiser, *German Idealism: The Struggle against Subjectivism, 1781-1801*, Harvard University Press, Cambridge, 2002, s.471.

⁵ Nihayet Schelling, *Darstellung Meines Systems* ile birlikte artık felsefenin başlangıç noktasının zihin değil doğa olması gerektiğini açıkça ortaya koyar. Bkz. *SWerke*, I,4,129.

görüşün ortaya konulduğunu görüyoruz. Söz konusu çalışmalarda Parmenides'ten Platon'a ve Plotinus'a, Spinoza'dan Leibniz'e ve Kant'a kadar pek çok filozof listede yerini almaktadır. Örneğin Manfred Baum, Schelling'in doğa felsefesinin şekillenmesinde Platon'un belirleyici olduğunu iddia etmektedir.⁶ Jörg Jantzen, Platon'un yanı sıra Kant'ın bu konudaki etkisine dikkat çekmektedir.⁷ Aaron Fellbaum'a göre ise, Kant Schelling'in doğa felsefesi için olumlu ya da olumsuz her zaman belirleyici bir figür olmuş; Schelling kimi zaman Kant'ı keskin bir şekilde eleştirmiş, kimi zamansa doğa anlayışını onun fikirlerini dönüştürüp radikalleştirmek yoluyla şekillendirmiştir.⁸ Frederick Beiser de bu tartışmalara, Kant ve Fichte'nin *transcendental* felsefe gelenekleri göz ardı edildiğinde Schelling'in doğa felsefesinin anlaşılamayacağını öne sürerek katılmaktadır.⁹

Sözü edilen bütün filozofların Schelling üzerindeki etkisi inkar edilmemekle birlikte, Beiser'in iddia ettiği gibi, Schelling'in doğa felsefesini doğru okumak için Kant ve Fichte daima birer çıkış noktası olarak alınmalıdır. Öyle ki, Schelling'in bir doğa felsefesi ortaya koyarken nihai amacı, *transcendental* felsefenin neden olduğu problemlere çözüm bulabilmektir. Bunların başında düalizmi aşarak doğaya realitesini geri kazandırmak ve böylelikle özgürlüğe sistemde yer açmak gelmektedir. O, doğa felsefesi yoluyla doğa ve insan ya da doğa ve tin arasındaki birlikteliği ortaya koyarak özgürlüğü sisteminin merkezine yerleştirmeye çalışmaktadır.¹⁰

Düalizmin sorumlusunun Descartes olduğuna işaret eden Schelling'e göre onun bu problemi aşamamasının nedeni, iki karşıt ilke olarak kabul ettiği düşünce ve uzamın varlığından hareket etmesi değil, bu ilkelerden yola çıkarak zihin ve beden farklı niteliklerde olduğunu varsaymasıdır. Descartes'a göre ideal bir yapıda olan zihin, maddi ilkelerle açıklanamaz.

⁶Manfred Baum, *The Beginnings of Schelling's Philosophy of Nature*, Sally Sedgwick (ed.), *The Reception of Kant's Critical Philosophy, Fichte, Schelling and Hegel*, Cambridge University Press, New York, 2000, s.199.

⁷Jörg Jantzen, *Die Philosophie der Natur*, Hans Jörg Sandkühler (Hrsg.), F.W.J. Schelling, Metzler Verlag, Weimar, 1998, s.82.

⁸Aaron Fellbaum, Kants Organismusbegriff und seine Transformation in der Naturphilosophie F. W. J. Schellings, *Archiv für Begriffsgeschichte*, Vol. 47 (2005), s.216.

⁹Frederick Beiser, *a.g.e.*, s.509-510.

¹⁰O, doğa ve tin arasındaki bu birlikteliği doğanın görülür tin, tinin görülmeyen doğa olduğunu (*SWerke*, I,2,56) ya da tinimizin tarihini yeniden bulmamız için dış dünyanın içimizde uyumakta olduğunu söyleyerek vurgulamaya çalışmaktadır. (*SWerke*, I,1,383).

Çünkü düşünce elle tutulur, gözle görülür bir şey değildir.¹¹ Bu yaklaşımının bir sonucu olarak o, zihin ile zihin dışında var olanlar arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiğine yönelik mantıklı bir açıklama getirememiş ve zihin doğadan yalıtılmıştır.¹²

Descartes'ın yol açtığı, modern felsefeye damgasını vuran düalizm problemi, Kant tarafından aşılmaya çalışılsa da bu olanaklı olmamış; tersine Kant, ortaya koyduğu *transcendental* yöntem ile düalizmi daha da derinleştirmiştir. Kant, teorik aklın sınırları içinde her ne kadar özgür olduğumuzu varsaysak da bunu kesin olarak bilemeyeceğimizi öne sürmektedir. Ona göre özgürlüğümüzün garantisi yalnızca ve yalnızca pratik akıldır.¹³ Kant özgürlüğü bu şekilde pratik akla yükleyerek insan ile doğa arasındaki bütünlüğü ortadan kaldırmış ve bunun bir sonucu olarak onun felsefesinde insanın nasıl olup da doğanın bir parçası olduğu açıklanamaz hale gelmiştir.

Schelling'e göre doğa ile insan birbirinden uzaklaştırıldığında doğanın kendisi bizim için bir bilinemeze dönüşmekte, onun hakkında bildiğimiz tek şey, deneyimlerimden ibaret olmaktadır. O, Kant'ın izlediği yolun bize doğal olarak dış dünyanın bilgisini veremediğini söyler. Fakat bu, ona göre doğanın bilinemeceği anlamına gelmemektedir. Doğayı bilmek istiyorsak Kant'ın varsaydığının tersine zihin ile dış dünya arasındaki kopukluğun olmadığı gösterilmeli, aradaki birlik gözler önüne serilmelidir. Bunun için bilincin tarihinin, en üst seviyesi olduğu doğa aracılığıyla aydınlatılması gerekmektedir. Bu yaklaşım tarzı, Beiser'in de vurguladığı gibi Kartezyen geleneğin tersine çevrilmesidir.¹⁴

Schelling, doğanın yok sayılarak tinin ondan koparılması noktasında Kant'ın yanı sıra Fichte ile de bir hesaplaşmaya girmektedir. Onun felsefesinde doğanın varlığa gelişi bir anlamda bu hesaplaşma ve bunun getirdiği kopuşla paralellik göstermekte; ortaya koyduğu doğa tasarımı, Schelling'i Fichteci çizgiden ayırmaktadır.¹⁵ Schelling'e göre Fichte'nin

¹¹ Rene Descartes, *Felsefenin İlkeleri*, Çev. Mesut Akın, Say Yayınları, İstanbul, 1998, s.62.

¹² *SWerke*, I,10,26.

¹³ I. Kant, *Kritik der praktischen Vernunft*, Wilhelm Weischedel (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1974, A174, A175-176.

¹⁴ Frederick Beiser, *a.g.e.*, s.471.

¹⁵ Dolayısıyla Schelling'in idealizme bağlı olduğu sürece Fichte'ye bağlı kaldığını söylemek aynı zamanda *Naturphilosophie*'nin *Wissenschaftlehre*'ye önceliğini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Bu nedenle iki filozof arasındaki düşünsel ayrılığın temelini Schelling'in idealizme dayalı ortaya koyduğu doğanın varlığında aramak gerekir. Reel doğa Schelling için hala ideal bir nitelik taşır ki, bu yüzden Schelling'in

düalizminin kaynağında, onun felsefesinde bir hayalet gibi gezinen “kendinde şey” bulunmaktadır. Fichte, egonun kabulü dışında bir dış dünyanın, dolayısıyla egonun bilmesinin dışında bir doğa bilgisinin söz konusu olmadığını söyleyerek doğaya ilişkin bilgimizi ego ile sınırlamakta, böylelikle kendinde şeyin varlığını onaylamaya devam ederek düalizmi sürdürmektedir.¹⁶ Bunun önüne geçebilmek için başlangıç noktasının ego değil de doğanın kendisi olması gerektiğini ileri süren Schelling'in Fichte ile olan ve 1797 yılında *Ideen* ile birlikte gün yüzüne çıkan uzlaşmazlığı, doğanın merkeze alındığı *Mutlak İdealizm Sistemi* ile birlikte doruk noktasına ulaşmıştır. Fichte ile kopuşun nihai noktası, 1801 yılında Schelling'in *Darstellung'u* yayınlaması olarak kabul edilir. Burada artık *Wissenschaftlehre*, *Naturphilosophie* karşısında açık bir şekilde ikincil konuma düşmekte ve Fichte ile Schelling'in düşünsel uzlaşıları bir daha geri döndürülemez biçimde sona ermektedir.

Schelling için mutlak idealizm sistemi, özne ve nesnenin ya da ideal ve reel olanın basit bir özdeşliği olmayıp, özdeşlik ve ayrımın özdeşliğidir. Burada söz konusu olan, doğanın özdeşliğidir ve tin doğanın bu özdeşliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu düşünce biçimi aslında Fichte'nin sisteminin de bir tersine çevrilmesidir. Çünkü tinin doğanın bir parçası olduğu bir ilk felsefe, Schelling'e göre Fichte'nin varsaydığı gibi artık *Wissenschaftlehre* değil, *Naturphilosophie* olacaktır.¹⁷ Schelling *Naturphilosophie*'nin bu önceliğini şu sözleri ile bir kez daha ortaya koymaktadır: “Bir doğa idealizmi

sisteminin adı reel idealizm, bir başka ifade ile mutlak idealizmdir ve mutlak idealizmin merkezinde *Naturphilosophie* bulunmaktadır.

¹⁶ *SWerke*, I, 6,144-145.

¹⁷ Doğanın varlığına yönelik vurgunun tonu zaman ilerledikçe artmış ve Fichte ile Schelling'i düşünsel anlamda sonsuza dek bir araya getiremeyecek bir kopuş ortaya çıkarmıştır. Fuhmann'a göre Schelling'in Fichte'den kopuşu 1800 yılında başlar ve 1802'ye kadar gecikmeli bir şekilde devam eder. Fuhmann 1800 yılında belirginleşen bu kopuşu, özellikle Schelling'in kendi doğa felsefesini, doğanın idealistik bir açıklaması olarak değil, idealizmin fizik açıklaması olarak betimlemesine (*SWerke*, I,4,76) dayandırır. Daha sonra 1801 ve 1802 yıllarında Schelling'in yayınladığı iki eserinin başlığını “*Benim Sistemim*” şeklinde sunmasına gönderme yapar. F.W.J. Schelling, *Briefe und Dokumente Band I, 1775-1809*, Horst Fuhrmans (Hrsg.), H. Bouvier u Co. Verlag, Bonn,1962. ss.217-227. Fuhmann'ın öne sürdüğü tarih aralığı, Schelling'in mutlak idealizmi temellendirdiği yılları kapsar ve mutlak idealizm sistemi Fichte'nin öznel idealizmine karşıt olduğu için Fuhrmann'ın yaptığı tespit bu anlamda doğrudur. Fakat kopuşun belirginleşmesi bu yıllara denk gelse de izleri daha önceki yıllara, hatta 1797'ye, yani *Ideen*'in yayımlandığı tarihe kadar geri götürülebilir.

bir de Ben idealizmi vardır. Benim için ilki orijinal, ikincisi türetilmiştir.”¹⁸ Schelling bu doğrultuda *Naturphilosophie* aracılığıyla Ben’i doğadan türetmeyi amaçlayarak bir anlamda *transcendental* felsefe geleneğini sonlandırmaktadır.

Doğa Felsefesi (*Naturphilosophie*)

Alison Stone, doğa felsefesinin (*Naturphilosophie*) on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru popülerliğini yitirmeden hemen önce doğa çalışmaları alanında çok sayıda filozof, bilim adamı ve yazar tarafından ele alınan farklı bir yaklaşım olduğunu, doğa felsefesi idesinin genel olarak 1790’lı yılların sonuna doğru post Kantçı ve Erken Romantikler tarafından ortaya atıldığını, Alman idealist filozofları arasında ise bu ideyi ilk ve en etkili şekilde ortaya koyanın Schelling olduğunu öne sürmektedir.¹⁹ Onun bu iddiasında haklılık payı bulunmaktadır. Çünkü Schelling’in felsefesinin bütünü göz önünde bulundurulduğunda onun *Naturphilosophie*’yi felsefesinin merkezine, doğayı da varlığın merkezine yerleştirdiği açıkça görülür.

Schelling’in *Naturphilosophie* yoluyla bir doğa tasarımı ortaya koymaktaki amaçlarından biri, doğanın temelini oluşturan ilkeleri belirlemektir. Dolayısıyla onun doğa felsefesi, doğadaki tek tek olgularla ve bunlar arasındaki ikincil ilişkileri ortaya koymakla meşgul olan empirik bilimlerden keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Schelling, bunun yanı sıra doğayı bir ürün olarak değil üretim olarak görmekle ve kavramı doğaya dahil edip onu reel bir şey olarak ele almakla empirik bilimlerin yanı sıra Kant ile de arasına mesafe koymaktadır.

Reinhard Heckmann, Schelling’in *Naturphilosophie*’sini empirik yöntemlere dayalı doğa bilimlerinden ve Kant’ın doğa felsefesinden ayırt etmek için her birinin sorduğu sorulardan hareket etmektedir. Ona göre doğa bilimleri şeylerin nasıl olanaklı olduğunu sorarken, Kant şeylerin deneyiminin genel olarak nasıl olanaklı olduğunu sormaktadır. Oysa Schelling epistemolojik bakış açısını aşarak tinin doğadan nasıl ortaya çıktığını araştırmaktadır.²⁰ Heckmann’ın vurguladığı gibi, Schelling’in amacı

¹⁸ Swerke, I, 4,84.

¹⁹ Alison Stone, *Philosophy of Nature*, Michael N. Forster (ed.), Kristin Gjesdal (ed.), *The Oxford Handbook of German Philosophy in the Nineteenth Century*, Oxford University Press, Oxford, 2015, s.319.

²⁰ Reinhard Heckmann, *Natur-Geist-Identität. Die Aktualität von Schellings Naturphilosophie Hinblick auf das moderne evolutionäre Weltbild*, Reinhard Heckmann, Hermann Krings, Rudolf N. Meyer (Hrsg.), *Natur und Subjektivität Zur Auseinandersetzung mit der Naturphilosophie des jungen Schelling*, Referate, Voten

bizim dışımızda bir dünyanın olanaklılığını gösterebilmektir.²¹ Öyle ki, *Vom Ich*'te Kant'ın sorusunun şu şekilde formüle edilebileceğine dikkat çeker: "Mutlak Ben nasıl olup da kendi dışına çıkarak kendini kendi karşısına bir Ben-olmayan olarak koyar? O, bu sorunun, dışarıda neden görülür bir dünyanın olduğu sorusuna eşdeğer olduğunu öne sürmekte²² ve bu soru yoluyla doğa bilimleri ile Kant'ın bilinebilir doğa varsayımına karşı var olan bir doğa iddiası ile ortaya çıkmakta ve bu var olanın zeminini bulmaya çalışmaktadır.

Heckmann'ın sorularından hareketle, Schelling'in bir *Naturphilosophie* ortaya koyma çabasının arkasında nasıl bir güdünün olduğunu daha ayrıntılı bir şekilde açıklamak olanaklıdır. Schelling'e göre doğa, salt empirik verilere dayalı olarak değil, empirik verilerin teorik bir temele dayandırılması ile anlaşılır hale gelir. Schelling, bu bağlamda *Ideen*'de, *Naturphilosophie* ile empirik bilimler arasındaki ayrımı dikkat çekmekte ve empirik bilimlerin fenomenal dünyanın yasalarını ortaya koyarken doğanın temelinde yer alan güçlerin özüne ilişkin açıklamalar yapmakta başarısızlığa uğradığını öne sürmektedir.²³ *Erster Entwurf*'ta da yine empirik bilimler ile *Naturphilosophie* arasındaki ayrımı işaret etmektedir. Ona göre empirik bilimler bireysel varlıkları inceler ve doğayı parçalar halinde ele alır. Oysa *Naturphilosophie*'nin sınırları içinde doğa bir bütündür ve salt empirik yöntemlerle açıklanamaz. Doğa bilimlerinin kullandığı empirik yöntemlerle tikel açıklamalar yapılabilir, fakat o şeyin neden olduğunun açıklamasına ulaşamaz. Bu ilk nedenlere erişmek için, aynı zamanda empirik bilimlere yol gösteren bir doğa felsefesine gereksinimimiz vardır. Çünkü empirik bilme dünyayı heterojen disiplinlere ayırarak açıklamaya çalışırken felsefe dünyanın kökensel bütünlüğünü korumaya çalışır; deneyimin olanaklı nesnesi ile değil, evrenin spekülasyon kavramı ile meşgul olur.²⁴

Burada bir noktayı açıkça ortaya koymak gerekir. Schelling açısından *Naturphilosophie* ile empirik bilimler birbirinin karşısında duran ve birbirini yok etmeye çalışan iki alan gibi görülmemelidir. Schelling'in zamanının pozitif bilimlerini eleştirmesinin temelinde doğa bilimlerinin yok sayılması

und Protokolle der II. Internationalen Schelling-Tagung, Friedrich Frommann Verlag, Zürich, 1983, s.291.

²¹ Empirik bilimler, tek tek nesnelere alıp onların nasıl olanaklı olduğunu sorarken, Schelling doğayı bir bütün olarak ele almakta ve onun olanaklılığının koşullarını araştırmaktadır. Bu anlamda aralarında önemli bir fark bulunmaktadır.

²² *SWerke*, I,1,175.

²³ *SWerke*, I,2,213.

²⁴ Reinhard Heckmann, *a.g.e.*, s.296.

değil, Heckmann'ın da doğru bir şekilde tespit ettiği gibi, amaçsızca varlığını sürdüren empirizmin eleştirel bir düzeltmesi bulunmaktadır.²⁵ Schelling'in burada vurgulamaya çalıştığı şey, tıpkı Kant'ın bilme sürecinin deneyle başlasa da onunla sürdürülemeyeceğini vurgulaması gibi, doğa incelemesine empirik yöntemlerle başlansa dahi bu yöntemler sonucunda doğa felsefesinin ilkelerine ulaşamayacağıdır. Bu, bir doğa felsefesi yapma yolunda sadece zorunlu bir başlangıçtır.²⁶

Schelling'e göre empirik yöntem ve empirik veriler göz ardı edilerek ne bilim yapılabilir ne de bir doğa felsefesi ortaya konulabilir. Hatta empirik bilimlerin konusu olan bireysel varlıklar, *Naturphilosophie*'nin konusu olan koşulsuzun birer rengidir²⁷ve vazgeçilmezdir. Schelling deneyimin doğa felsefesinin yapılandırılmasında ne kadar önemli olduğunu bir de şu şekilde vurgular: Yalnızca bunu ya da diğerini değil, aksine aslında genel olarak deneyimle ilgili olandan ve deneyim aracılığıyla edindiklerimizden başka bir şey bilemeyiz. Bizim tüm bilgimiz birer deneyim önermesidir²⁸ ve doğa felsefesi doğaya ilişkin mutlak ilkelere dayansa da, kaynağını doğadaki fenomenlerden aldığı için, onlarla uyumadığında ya da onlar tarafından yanlışlandığında geçerliliğini yitirecektir.²⁹

Schelling'in empirik verilerin ve yöntemin araştırmada ne kadar önemli olduğunu göstermesi anlamında fizik vurgusunu yapması da dikkate değerdir.³⁰ Ona göre *Naturphilosophie* fizikten başka bir şey değildir, o sadece spekülatif fiziktir.³¹ Spekülatif bir fiziktir,³² çünkü fiziğin verilerinden

²⁵ Reinhard Heckmann, *Vorwort, Die Naturphilosophie Schellings – Eine Alternative zu Szientismus und Irrationalität?*, Reinhard Heckmann, Hermann Krings, Rudolf N. Meyer (Hrsg.), *Natur und Subjektivität Zur Auseinandersetzung mit der Naturphilosophie des jungen Schelling, Referate, Voten und Protokolle der II. Internationalen Schelling-Tagung, Friedrich Frommann Verlag, Zürich, 1983, s.7-11.*

²⁶ *SWerke*, I, 3, 278.

²⁷ *SWerke*, I, 3, 12.

²⁸ *SWerke*, I, 3, 278.

²⁹ *SWerke*, I, 3, 277.

³⁰ Fiziğin tarihçesine baktığımızda neredeyse on dokuzuncu yüzyıla kadar onun doğa bilimleri ile özdeş kabul edildiğini görürüz. Kimyadan, astronomiye ve hatta farmakolojiye kadar pek çok alan fizik biliminin içinde yer alıyordu. Bu yüzden Rudolf W. Meyer'in de vurguladığı gibi Schelling'in *Naturphilosophie*'yi fizik olarak adlandırması o günün koşulları düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildir. Rudolf W. Meyer, *Zum Begriff der spekulativen Physik bei Schelling*, Reinhard Heckmann, Hermann Krings, Rudolf N. Meyer (Hrsg.), *Natur und Subjektivität Zur Auseinandersetzung mit der Naturphilosophie des jungen Schelling, Referate, Voten und Protokolle der II. Internationalen Schelling-Tagung, Friedrich Frommann Verlag, Zürich, 1983, s.136.*

³¹ *SWerke*, I, 3, 274.

hareket eder, elde edilen verilerden yola çıkarak fiziğin kavram ve ilkelerinin teorisini ortaya koyar, bu yüzden de spekülâtif bir nitelik taşır. Schelling'in spekülâtif fizik ifadesini, *Naturphilosophie*'nin metafizik bir girişim olmadığını göstermek için özellikle kullandığı söylenebilir.³³ Spekülâtif fiziğin ilk hedeflerinden biri maddenin kendisinin değil fakat kavramının türetilmesidir.³⁴ Schelling'e göre dış dünyayı ve daha özelden maddeyi anlaşılır kılabilmek için iki olası yol bulunmaktadır. Bunlardan ilki madde kavramından başlayıp onun uzayda yer kaplaması gibi olanaklılığının koşullarını ortaya koymaktır ki, bu analitik yöntemdir. Bu bize yalnızca mantıksal olanı sunar. Ona göre bunun ötesine geçmeli ve madde kavramının kendisinden başlamak yerine sentetik yöntemi kullanarak maddenin olanaklılığının koşulları olan temel prensiplerden başlayıp kavramın kendisini bu prensipler aracılığıyla türetmeliyiz.³⁵ Kant'ın kullandığı analitik yöntemi doğanın metafiziği olarak nitelendiren Schelling, buna karşılık kendi kullandığı sentetik yöntemin, doğanın organik yapılandırmasını sağladığı ve onu sabit, değişmeyen bir öz saymadığı için bir metafizik olmayıp *transendental* bir nitelik taşıdığını iddia etmektedir.³⁶

Heckmann'ın daha önce vurguladığı epistemolojinin sınırlarını aşıp tinin doğada nasıl ortaya çıktığını göstermenin ve dolayısıyla düalizmi geride bırakmanın yolu sentetik yöntemdir. *Naturphilosophie* söz konusu olduğunda Schelling'in bir diğer amacı, doğadaki mevcut temel güçlerin olanaklılığı ve bu güçler aracılığıyla en basit varoluştan en yüksek organizmaya ve oradan da insana kadar devam eden geçişliliği açıklamaktır.³⁷ Mekanizmden dinamizme doğru yükselen doğa tasarımının olanağı da sentetik yöntemle dayalı bu açıklamada yatmaktadır.

³² Schelling bu fiziği aynı zamanda *Weltseele*'nin de alt başlığı olarak koyduğu yüksek fizik olarak betimlemektedir. Çünkü burada yapılan, organik ve inorganik doğanın dinamik bir birlik oluşturacak şekilde yapılandırılmasıdır *SWerke*, I,3,322.

³³ Frederick Beiser, bunun tam tersi bir iddia ortaya atarak Schelling'in 1706-1800 yılları arasında tam anlamıyla bir metafizikçi olduğunu öne sürer ki, bu yıllar tam da Schelling'in *Naturphilosophie*'yi şekillendirdiği yıllardır. Beiser'e göre doğanın temel güçlerini bulmaya çalışan birini, olsa olsa metafizikçi olarak nitelendirebiliriz. *A.g.e.*, s.467.

³⁴ *SWerke*, I,3,284.

³⁵ *SWerke*, I,2,214.

³⁶ *SWerke*, I,3,99.

³⁷ Bu açıklama aynı zamanda zorunlu bir düzen ve dinamik bir düzeyde güçlerden yola çıkılarak kavramın türetilmesidir Franz Joseph Wetz, *Friedrich W.J.Schelling zur Einführung*, Junius Verlag, Hamburg, 1996, s.54-55.

Mekanizmden Dinamizme

Schelling'in doğa felsefesinin 1797-1801 yılları arasında şekillendiği görülür. Bu süreç, 1797'de *Ideen* ile başlayıp 1801'de *Darstellung*'un yayımlanması ile zirveye ulaşır. *Ideen* bu anlamda doğanın Schelling tarafından araçsallıktan çıkarılmasının, bir başka ifade ile mekanizme meydan okuyuşun ilk adımıdır. *Ideen*'de o, amacının felsefeyi doğa bilimlerine uygulamak ya da bir doğa bilimi ortaya koymak değil, doğa bilimlerini felsefi düzeye ulaştırmak olduğundan söz eder.³⁸ Schelling'in *Naturphilosophie* yoluyla ne yapmak istediğine, yine *Ideen*'de ortaya koyduğu, felsefenin genel işlev ve ilgisinin ne olduğuna ilişkin dolaylı yanıt aracılığıyla ulaşılır. Buna göre insan kendini dış dünyanın karşısına koyar koymaz felsefenin ilk adımı ortaya çıkmış olur. Felsefe tüm kökensel ayrımları varsaymalıdır; böyle olmazsa felsefe yapamayız. Her ayırım bir refleksiyonu doğurur. Refleksiyonda kavram imgeden, nesne sezgiden ve en sonunda nesne kendisinden ayrılır. Felsefe bu ayrımla başlasa da yine felsefe aracılığıyla bu ayırımın üstesinden gelinmelidir. Dolayısıyla aslında ayırım felsefe için amaç değil araçtır.³⁹ İstenilen şey ayırım değil, bütünlüktür. Manfred Frank, Schelling'in felsefesini özetlerken, onun düşüncesinin temelinde varlığın refleksiyona indirgenemeyeceği kabulünün bulunduğunu öne sürmektedir.⁴⁰ Bu çıkarımdan hareketle Schelling'in *Naturphilosophie* aracılığıyla refleksiyonu dışarıda bırakarak doğa ve tin arasındaki ikiliği ortadan kaldırıp ayrımları birliğe ulaştırma amacını taşıdığı ve bunu da dinamizm aracılığıyla yapmaya çalıştığı söylenebilir.⁴¹ Bu bağlamda doğa ile tin arasındaki bu birliği sağlamanın dinamik bir doğa tasarımı ile olanaklı olduğunu düşünen Schelling, doğa felsefesini, genel olarak doğa bilimlerinin değil fakat döneminin mekanik fizik adı altında ele alınan doğa bilimlerinin ayrıntılı bir eleştirisi üzerine kurar.

Descartes felsefesinin etkisi ile oluşan mekanik bilim anlayışına yönelttiği eleştirilerin hedefinde Newton ve Le Sage bulunmaktadır. Bilindiği gibi Descartes'ın ortaya koyduğu tasarımda madde uzunluk, genişlik ve derinliğe sahiptir.⁴² Bunun yanı sıra Descartes'ın doğanın birinci yasası dediği, her şeyin bir başka şey onu etkilemediği sürece bulunduğu

³⁸ *SWerke*, I,2,6.

³⁹ *SWerke*, I,2,13-14.

⁴⁰ Manfred Frank, *Eine Einführung in Schellings Philosophie*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1985, S.8.

⁴¹ Reinhard Heckmann, *Natur-Geist-Identität. Die Aktualität von Schellings Naturphilosophie Hinblick auf das moderne evolutionäre Weltbild*, s.299.

⁴² Rene Descartes, *a.g.e.* s.111.

durumda kalmasının bir sonucu olarak madde statik bir yapı kazanmakta, ancak bir başka etkinin varlığı ile hareket edebilmektedir.⁴³ Descartes gibi Newton da maddeyi eylemsizlik yasasına başvurarak bir dış etki aracılığıyla hareket ettirilebilen bir şey olarak nitelendirmekte, bu yüzden de fizik mekanik bir yapıya bürünmektedir. Schelling'e göre Newton'un öne sürdüğü mutlak eylemsizlik içi boş bir kavramdır. Cisimlerdeki hareketin kaynağı da, Le Sage'in savunduğu gibi atom parçacıkları değildir. Hareketi sağlayan unsur, doğadaki karşıt güçlerdir. Atom parçacıklarını esas aldığımızda hareketin kendisini gösterebilsek dahi onun kaynağını açıklayamayız. Oysa asıl önemli olan bu kaynağı ortaya koyabilmektir. Bu da ancak sözü edilen güçlerin maddeye içsel olduğunun kabulü ile olanaklıdır.⁴⁴

Schelling'in mekanizm eleştirisi, onu tümüyle doğa sisteminin dışına attığı anlamına gelmemektedir. O, mekanizmi yok saymaz, Kant'a benzer şekilde doğayı açıklamada bir başlangıç olarak görür. Kant'tan farkı ise mekanizm ile dinamizm arasında potansiyel bir bağ olduğunu varsaymasıdır.⁴⁵ Mekanizmi negatif bir organizma olarak nitelendiren Schelling'e göre, organizma mekanizmayı, tıpkı pozitif olanın negatif olanı öncelediği gibi önceler. Nerede organizma varsa orada bir mekanizmden söz edilebilir ama tersi kabul edilemez.⁴⁶ Çünkü mekanik olandan organik olana geçtiğimizde ilişki biçimlerinin de dönüştüğünü görürüz. Organik doğaya adım atar atmaz bizim için neden ve sonuç ilişkileri sona erer. Organik olan kendi nedenini kendinde taşır. O, hem kendi kendinin nedeni hem de sonucudur; yani üretilen ile üreten aynıdır.⁴⁷ Schelling bu organizma tanımını doğrudan Kant'tan alarak doğa felsefesine dahil etmiştir.⁴⁸

Schelling organizmayı ele alış biçimi bakımından Kant ile uzlaşa içinde olsa da, kendi dinamik doğa anlayışının Kant'inkinden farklı olduğunu iddia etmektedir. Kant'ın organizmanın sahip olduğu özelliği düzenleyici bir unsur olarak koymasına karşı çıkararak doğanın kurucu, üretici bir nitelik

⁴³ *A.g.e.*, s.132.

⁴⁴ *SWerke*, I,2,205-206.

⁴⁵ *SWerke*, I,2,54.

⁴⁶ *SWerke*, I,2,349.

⁴⁷ *SWerke*, I,2,40.

⁴⁸ Bilindiği gibi Kant doğada var olan şeylerin yalnızca mekanik doğa yasaları ile açıklanamayacağını ileri sürmekte ve dinamik bir doğa tasarlamaktadır. I. Kant, *Kritik der Urteilskraft*, Wilhelm Weischedel (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1974, B338, A334. O, bu tasarımda doğayı neden ve sonucu kendinde olan organik bir varlık olarak ele almaktadır. *A.g.e.*, B293, A289.

taşıdığını öne sürmektedir.⁴⁹ Bu, şu anlama gelmektedir: Doğaya Kant'ın yaptığı gibi varsayımsal olarak yaklaşım doğanın kendinde böyle bir ilke varmış gibi düşünemeyiz. Çünkü bu ilke zaten doğada reel olarak vardır, doğanın kendisine içseldir.⁵⁰ Doğadaki amaçlılığı reel olarak yapılandırır ve doğayı üretici olarak gören Schelling, Kant'ın dinamizmi ile kendi dinamizmi arasındaki farklılığı, bu bağlamda iki kavram üzerinden ortaya koymaya çalışır: Dinamik fizik⁵¹ ve dinamik atomizm.⁵² Bu iki kavram grubundan ilkinin Kant'ın dinamik doğa anlayışını, ikincisinin ise kendi dinamik doğa anlayışını temsil ettiğini öne süren Schelling'e göre, Kant bir ürün olarak gördüğü doğayı, daha özelde ise maddeyi güçlerin etkileşimi aracılığıyla yapılandırarak dinamik bir yaklaşım sergilemekle beraber, ürünü onu oluşturan unsurlara öncelediği için klasik fizik anlayışının ötesine geçememiştir.⁵³ Oysa Schelling için doğa üreticidir, hatta o, üretimin kendisidir,⁵⁴ bir başka ifade ile kendinde edimselliktir.⁵⁵ Üretici doğada, doğayı oluşturan unsurlar daima ürünün kendisini önceler.

Schelling, doğa bilimlerinin ve Kant'ın ürün olarak ele aldığı doğa karşısında doğayı üretim olarak ortaya koyarken aslında doğrudan Spinoza'nın yaptığı üretici doğa (Natura Naturans) ve üretilen doğa (Natura Naturata) şeklindeki ayrımı başvurmakta ve doğayı ele aldığı felsefesini de bu bağlamda fiziğin Spinozacılığı olarak adlandırmaktadır.⁵⁶ Fiziğin Spinozacılığı'nın Spinoza'nın sisteminden farkı ise, Schelling'in etkinlik olarak ele aldığı doğayı üretici değil üretim olarak görmesi ve "Özne olarak Doğa" şeklinde nitelendirmesi, bunun karşısında ürün olan doğayı "Nesne olarak Doğa" şeklinde betimlemesidir.⁵⁷ Oysa Spinoza için gerek üretici gerekse ürün olan doğa bir nesnedir ve ölüdür, dolayısıyla doğanın tümü statik bir yapıya sahiptir.⁵⁸

⁴⁹ Andrew Bowie'ye göre Kant, Newtoncu mekanizmi aşmak ve doğadaki dinamizmi açıklamak için doğadaki amaçlılığa vurgu yapmaktadır. Bowie, Kant'ın öne sürdüğü organizmadaki söz konusu amaçlılık için de refleksiyon kaçınılmaz olduğunu savunmaktadır. Bkz. Andrew Bowie, *Schelling and Modern European Philosophy, An Introduction*, Routledge Press, London, 1993, s.32.

⁵⁰ *SWerke*, I,2,3.

⁵¹ *SWerke*, I,3,280-281; I,4,82.

⁵² *SWerke*, I,3,293.

⁵³ *SWerke*, I,3,101.

⁵⁴ *SWerke*, I,3,287.

⁵⁵ *SWerke*, I,3,19.

⁵⁶ *SWerke*, I,3,273.

⁵⁷ *SWerke*, I,3,284.

⁵⁸ Schelling'e göre koşulsuz olan bir şeyi koşullu bir şey yoluyla ifade edemeyiz. Nesne koşullu bir şeydir ve bize mutlak ve dolayısıyla koşulsuz olan doğanın

Naturphilosophie içerisinde doğanın koşulsuz olduğunu, dolayısıyla da şeyeleştirilemeyeceğini öne süren Schelling'in doğadan kastı, şeylerin toplamı olan bir doğa değil, güçlerin etkinliğinin ürünü olan doğadır. Edimsel olan tinsel doğaya dinamik yapısını kazandıran, doğaya içsel olan güçlerdir. Schelling, *Weltseele*'de felsefi doğa öğretisi olarak nitelendirdiği *Naturphilosophie*'yi bütün bir doğanın kutupluluk üzerine kurulu olduğu düşüncesi üzerinde yükseltmekte ve bu kutupluluğu Kant gibi pozitif ve negatif güçler üzerinden açıklamaktadır.⁵⁹

Kant'ı izleyerek söz konusu güçleri itme ve çekme gücü olarak tanımlayan Schelling'in, mekanizmden dinamizme geçişin, güçlerin maddenin dışında değil de ona içsel olduğunun gösterilmesi ile olanaklılık kazandığı iddiasına gelince, bu, Kant'ın varsayımının tam tersi bir iddiadır. Kant her değişimin bir nedeni olduğunu ve maddedeki tüm değişimlerin dışsal bir neden aracılığıyla gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bu, maddenin kendi içinde bir canlılık barındırmadığı anlamına gelmektedir. Çünkü Kant'a göre yaşam, tözün kendini sahip olduğu içsel bir ilkeye göre belirleme kapasitesidir.⁶⁰ Söz konusu güçlerin olduğu yerde Kant'a göre yaşam vardır, ama madde belirtildiği gibi yaşam içermez. Oysa Schelling'e göre yaşam maddenin en alt basamağı olduğu inorganik doğadan başlayarak bütün varlıkların temel niteliğidir. Çünkü böyle olmazsa doğanın bütünlüğünden bahsedemeyiz.

Schelling'in benzer bir eleştiriyi *Ideen*'de Newton'a da yönelttiğini görüyoruz. Newton'un maddenin itme gücünden ya da her iki gücün varlığından bağımsız olarak var olduğu iddiasına karşı o, maddenin bu güçler yoluyla olanaklı olabildiğini, hatta maddenin bu güçlerin ta kendisi olduğunu iddia etmektedir.⁶¹ O, söz konusu güçleri maddenin kendisi ile özdeşleştirirken⁶² aynı zamanda maddenin gerçekliğinin olanaklılığının koşulları olarak betimlemektedir.⁶³ Bu güçlerin maddeyle özdeşleştirilmesi,

kendisini veremez. Koşulsuz olan bu yüzden özne olmalıdır. *SWerke*, I,1,166. Schelling'in erken dönem çalışmalarında karşımıza mutlak Ben ile özdeş olarak çıkan bu özne, *Briefe über Dogmatismus und Kriticismus* ile birlikte öznelliğini yitirmeksizin Mutlak olana dönüşür ve doğanın tinselleştirilmesi için zemin hazırlar.

⁵⁹ *SWerke*, I,2,460.

⁶⁰ I. Kant, *Schriften zur Naturphilosophie, Werkausgabe Band XI*, Wilhelm Weischedel (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2014, A120.

⁶¹ *SWerke*, I,2,192.

⁶² *SWerke*, I,2,231.

⁶³ *SWerke*, I,2,195. Schelling'in bu güçleri maddenin olanaklılığının koşulları olarak nitelendirmesinden yola çıkan Jörg Jantzen, Schelling'in söz konusu güçleri maddenin içsel, kendine ait, kendi içinde taşıdığı özellikleri olarak kabul etmediğini,

maddenin ve doğanın hareketinin kaynağını kendinde taşıması anlamına gelir ki, bu mekanik fiziğin iddiasının tümüyle alt üst edilmesidir.

Kant'ın maddenin uzayı uzanımı ile değil sahip olduğu hareketin de kaynağı olan kökensel güçler yoluyla doldurduğu şeklindeki düşüncesini⁶⁴ önce *Ideen*'de, daha sonra da *Weltseele*'de onaylayan Schelling, her iki gücün de maddenin ve hareketin kaynağı olmak bakımından zorunlu olduğunu öne sürmekte ve bu noktada Newton üzerinden yine bir mekanizm eleştirisi ortaya koymaktadır. Newton'un bu iki güçten yalnızca negatif olanı, yani çekme gücünü aldığını, pozitif olanı, yani itme gücünü ise zaman zaman bilimsel bir kurgu olarak gördüğünü ve onu yalnızca fenomenleri yasaya indirgemek için kullandığını öne sürmektedir.⁶⁵ Oysa ona göre her iki güçten biri olmaksızın diğzerinin etkin olması mümkün değildir.⁶⁶ Yalnızca birinin varsayıldığı durumda sonuç kaçınılmaz olarak mekanizm olacaktır. Çünkü neden ve sonucun geçişliliği ortadan kalkacak, fizik lineer bir çizgide yapılmaya çalışılacaktır. Aslında Schelling'in mekanizmde tek yönlü olan nedenden sonuca giden süreci iki gücün eşit etkinliğini varsayarak tersine çevirdiği söylenebilir. O, neden ve sonucun birbirine geçişli olduğunu, doğanın bu yolla devinim kazanıp dinamik bir yapıya kavuştuğunu göstermeye çalışmaktadır. Üstelik Schelling'in doğa felsefesinde bu dinamizm tek yönlü bir çizgi izlemeyip yaşama doğru evrildiği için, doğa son noktada bize özgürlüğümüzü geri getirmektedir.

Schelling'in doğadaki her varlığın hareketinin kaynağını kendinde taşıdığı düşüncesi, doğanın nasıl olup da canlı bir organizma olduğunun yanıtını kendi içinde taşımakta ve mekanik doğa anlayışının tam karşısında Leibnizci bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Leibniz *Philosophical Essays*'de doğadaki gücün doğanın kendisine içsel olduğunu öne sürmektedir. Bu gücü Tanrı'nın cisimlerin kendinde ürettiğini ve dolayısıyla bu gücün cisimlerin içsel doğasını meydana getirdiğini iddia etmektedir.⁶⁷ Doğadaki içsel gücün Tanrı'nın üretimi olduğu noktasında Leibniz'e itiraz etmekle beraber, Leibniz'in monadların kendi içinde içsel bir güç taşıdığı düşüncesini kendi doğa felsefesine aktaran Schelling, doğada *a priori* olarak bulunduğunu öne sürdüğü sonsuz üretici etkinliğin, doğanın var olması için kendini zorunlu olarak sınırladığını ve varoluşun bu şekilde ortaya çıktığını

maddeyi oluşturan nitelikler olarak aldığını öne sürmektedir. Jörg Jantzen, *a.g.e.*, s.91.

⁶⁴ I. Kant, *a.g.e.*, A33.

⁶⁵ *SWerke*, I,2,191.

⁶⁶ *SWerke*, I,2,232.

⁶⁷ G.W.Leibniz, *Philosophical Essays*, ed. and trans. by Roger Ariew and Daniel Garber, Hackett Publishing, Cambridge, 1989,s.119, 214.

öne sürer. Sonsuz bir neden sonuç zinciri sınırlandırmaya izin vermez, oysa sınırsız olana sınır çizilmezse varoluş ortaya çıkmaz. Sınırsız olana sınırın çizilmesi ise doğada ilk ilkenin kendini bölmesi, bir başka ifade ile kendine bir sınır çizmesi ile olanaklı hale gelir.⁶⁸ Bu sınırlama belirtildiği gibi karşıt güçler aracılığıyla gerçekleşir. Doğa, bütünü bu güçlerin farklı düzeylerde farklı biçimler kazanmış halidir.

Schelling, inorganik olanla organik olan arasındaki bağı ya da doğa ile tin arasındaki bütünlüğü ve dolayısıyla geçişliliği de yine Leibniz'den devralmaktadır. Leibniz'in maddeyi uyuyan *monad* olarak tanımlayarak ona canlılık atfetmesinden yola çıkarak⁶⁹ ölü olarak adlandırılan maddenin aslında uyuklamakta olduğunu öne sürmekte⁷⁰ ve doğanın en alt basamağından en üst basamağına kadar her düzeyde canlılığın var olduğu şeklindeki Leibnizci düşüncüyü onaylamaktadır. Ona göre bir organizma olarak doğanın kendisi saf üretkenlik olduğundan yaşam doğaya özsel, hatta doğada yaşamın hiyerarşisi hakimdir. Schelling yaşamın maddenin değil de maddenin yaşamın bir üretimi olduğunu ileri sürerek doğa felsefesinin sınırları içerisinde bu üretim sürecini aşama aşama gözler önüne sermektedir. Buna bağlı olarak en alt düzeyde sınırlı bir biçimde form kazanan yaşam, üst basamaklara yükseldikçe gelişmiş bir biçimde karşımıza çıkmaktadır.

Schelling, özdeşlik felsefesini özdeşlik, ayırım ve özdeşlikte ayırım şeklindeki sentez üzerine kurmaktadır. Özdeşlik felsefesinin merkezinde yer alan doğa felsefesi de bu akıl yürütme üzerine kuruludur ve doğanın organik olarak türetilmesinde hep bu üçlü yapı söz konusu olmaktadır. Örneğin doğanın en alt basamağında itme ve çekme gücüne yerçekimi eklenir. Schelling'e göre iki gücün sentezi bize yerçekimini verir. Bir sonraki aşamada her bir unsur bir başka biçimde evrilerken yine aynı yapıda belirir. Doğanın ikinci varlık aşaması, manyetizma, elektrik ve kimyadır. İnorganik doğada itme gücüne manyetizma, çekme gücüne elektrik ve yerçekimine kimya karşılık gelir. Özdeşliği ifade eden manyetizma ile ayırımı ifade eden elektriğin özdeşliği, kimyasal süreçlerde somutlaşır. Üçüncü varlık aşaması ise ışık aracılığıyla görünür hale gelen organik doğadır ve bu aşamada önceki düzeylerin her birine sırasıyla üreme, uyarılma ve duyarlık denk gelmektedir. Schelling, canlılık ile karşı karşıya kaldığımız bu düzeyde üremeyi bitkilerin, uyarılmayı hayvanların ve duyarlılığı insanın bir niteliği olarak temellendirmekte ve insanı canlılığın en son ve en yetkin hali olarak

⁶⁸ *SWerke*, I,3,117

⁶⁹ G.W.Leibniz, *A.g.e.*, s.222.

⁷⁰ *SWerke*, I,4,208.

ele almaktadır. O, insanı duyum, anlık ve akıl üçlemesi ile betimlemektedir.⁷¹ Bu çerçevede doğanın tinselleşmesi, insanın sahip olduğu akıl aracılığıyla nihai noktaya ulaşırken doğa kendi bilincine erişmekte, Schelling de *Naturphilosophie* aracılığıyla insanın içinde uyuyan doğayı uyandırmak şeklinde ifade ettiği amacına ulaşmış olmaktadır.

Sonuç

Kant ve Fichte'nin *transcendental* felsefe geleneğine yönelik eleştirel duruşu Schelling'in doğa felsefesinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuştur. Kant ve Fichte'nin Kartezyen geleneğe olan bağlılığına ve bu bağlılığa paralel olarak gelişen araçsal doğa düşüncesine yönelik karşıt bir tutum takınan Schelling'in, düalizm çıkmazını aşmak ve doğayı sisteme dahil etmek için felsefesinin başından beri bir arayış içinde olduğu söylenebilir. Erken dönem yapıtlarında felsefe için aradığı ilk ilkeyi ortaya koyuş şekli bunun bir göstergesidir, öyle ki bu ilke içinde gizil olarak bir doğa düşüncesi barındırmaktadır. Başlangıçta ikincil düzeyde varlığını hissettiren doğa Schelling'in felsefesinde zamanla birincil konuma yükselmektedir. Bu aynı zamanda *transcendental* felsefe geleneğinin de için de olduğu özne temelli felsefelerin aşılması anlamına geldiği için Schelling'in felsefe tarihindeki özgün yerini almasına olanak sağlamaktadır.

Schelling'in doğayı araçsallıktan çıkarma çabasının arkasında özgürlük kaygısının olduğu söylenebilir. Kant'ın teorik ve pratik akıl ayrımının bir sonucu olarak insan ile doğa arasında yol açtığı kopukluk, Schelling'e göre özgürlüğü riske atmıştır. Bu, onun Fichte ile paylaştığı ortak bir kaygıyı dile getirmektedir. Her iki düşünür de sistemlerini Kant'ın zedelediği özgürlük üzerine kurmaya çalışmaktadır. Fakat özgürlüğü anlamlandırma biçimleri ve ona ulaşma yolları iki düşünürü birbirinden ayırmaktadır. Fichte kendi idealizmini dogmatizm karşısında özgürlük kavramı yoluyla savunmaktadır. Ona göre her iki sistem de seçilebilir, bu seçen kişinin ilgi ve yaşantıları ile ilgilidir. Fakat eğer önemli olan özgürlükse seçilecek olan kaçınılmaz olarak idealizmdir, çünkü dogmatizmde özgürlüğe yer yoktur.⁷² Schelling, *Briefe über Dogmatismus und Kriticismus*'ta açıkça ortaya koymamakla beraber Fichte'nin reddettiği ve dogmatik olarak gördüğü Spinozacılığa bir ilgi beslemektedir. Ancak burada ne Fichte'nin idealizminden vazgeçmekte ne de Spinozacılığı

⁷¹ *SWerke*, I,2,357-570.

⁷² J. G. Fichte, *Werke*, (Hrsg.) F. Medicus, 6 Bände, Leipzig, 1911, III, s.17.

reddetmektedir. Çözümü *Briefe*'de sunmaz, bunun için onun doğa felsefesini şekillendirmesini beklememiz gerekecektir.

O, Fichte'nin özgürlük adına doğayı reddetmesi karşısında tam da özgürlüğü kurtarmak adına doğaya sarılmakta, bu amaçla bir doğa felsefesi tasarlamaktadır. Özgürlüğe, realizmin başlangıcı olan nesneyi tinselleştirerek yer açmaya çalışan Schelling'e göre bu ancak insan ile doğa arasındaki birlikteliğin yeniden sağlanması ile olanaklı hale gelecektir. Bu birlikteliği, organizmanın temelde olduğu dinamik bir doğa tasarımı ile ortaya koymayı amaçlayan Schelling, *Naturphilosophie* aracılığıyla doğadaki en ilkel varoluştan başlayarak en üst düzeye doğru gelişen bir organik sistemin varlığını gözler önüne sermeye çalışır. Mekanik olandan dinamik olana geçişin doğanın organik bir yapı olarak tasarlanması ile olanaklı hale geldiği, inorganik olanla organik olan arasında genetik bir geçişliliğin söz konusu olduğu bu sistemde Schelling, güçlerin madde olarak ortaya çıkışından başlayarak maddenin kavramının türetilmesi noktasına ulaşır. Her bir aşamanın bir sonrakinde içerildiği ve karşıtlıkların birliğe ulaştığı bütüncül bir doğa sisteminde kavramın türetildiği bu nihai nokta ise insandır. Doğa, insan aracılığıyla kendi bilincine eriştiği için insan, doğanın görülür tin, tinin ise görülmeyen doğa olarak belirışıdir.

KAYNAKÇA

- Baum, Manfred, *The Beginnings of Schelling's Philosophy of Nature*, Sally Sedwigk (ed.), *The Reception of Kant's Critical Philosophy, Fichte, Schelling and Hegel*, Cambridge University Press, New York, 2000.
- Beiser, Frederick, *German Idealism: The Struggle against Subjectivism, 1781-1801*, Harvard University Press, Cambridge, 2002.
- Bowie, Andrew, *Schelling and Modern European Philosophy, An Introduction*, Routledge Press, London, 1993.
- Descartes, Rene, *Felsefenin İlkeleri*, Çev. Mesut Akın, Say Yayınları, İstanbul, 1998.
- Fellbaum, Aaron, Kants Organismusbegriff und seine Transformation in der Naturphilosophie F. W. J. Schellings, *Archiv für Begriffsgeschichte*, Vol. 47 (2005), s. 215-223.
- Fichte, J. G., *Werke*, (Hrsg.) F. Medicus, 6 Bände, Leipzig, 1911.
- Foster Ryan J., *The Creativity of Nature: The Genesis of Schelling's Naturphilosophie, 1775-1799*, A Thesis submitted in partial fulfillment of the Degree Doctor of Philosophy, Texas, 2008.
- Frank, Manfred, *Eine Einführung in Schellings Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt, 1985.
- Heckmann, Reinhard, *Vorwort, Die Naturphilosophie Schellings – Eine Alternative zu Szientismus und Irrationalität?* Reinhard Heckmann, Hermann Krings, Rudolf N. Meyer (Hrsg.), *Natur und Subjektivität Zur Auseinandersetzung mit der Naturphilosophie des jungen Schelling*, Referate, Voten und Protokolle der II. Internationalen Schelling-Tagung, Friedrich Frommann Verlag, Zürich, 1983, s.7-11.
- Heckmann, Reinhard, *Natur-Geist-Identität. Die Aktualität von Schellings Naturphilosophie Hinblick auf das moderne evolutionäre Weltbild*, Reinhard Heckmann, Hermann Krings, Rudolf N. Meyer (Hrsg.), *Natur und Subjektivität Zur Auseinandersetzung mit der Naturphilosophie des jungen Schelling*, Referate, Voten und Protokolle der II. Internationalen Schelling-Tagung, Friedrich Frommann Verlag, Zürich, 1983, s.291-344.
- Jantzen, Jörg, *Die Philosophie der Natur*, Hans Jörg Sandkühler (Hrsg.), F.W.J.
- Kant, Immanuel *Kritik der Urteilskraft*, Wilhelm Weischedel (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1974.

- Kant, Immanuel, *Kritik der praktischen Vernunft*, Wilhelm Weischedel (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1974.
- Kant, Immanuel *Schriften zur Naturphilosophie, Werkausgabe Band XI*, Wilhelm Weischedel (Hrsg.), Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2014.
- Leibniz, G.W., *Philosophical Essays*, ed. and trans. by Roger Ariew and Daniel Garber, Hackett Publishing, Cambridge, 1989.
- Meyer, Rudolf W., *Zum Begriff der spekulativen Physik bei Schelling*, Reinhard Heckmann, Hermann Krings, Rudolf N. Meyer (Hrsg.), Natur und Subjektivität Zur Auseinandersetzung mit der Naturphilosophie des jungen Schelling, Referate, Voten und Protokolle der II. Internationalen Schelling-Tagung, Friedrich Frommann Verlag, Zürich, 1983, s.129-155.
- Schelling, F.W.J., *Sämtliche Werke*, Karl Friedrich August Schelling (Hrsg.), Stuttgart: J.G.Cotta, 1859.
- Schelling, F.W.J., *Briefe und Dokumente, Band I, 1775-1809*, Horst Fuhrmans (Hrsg.), H. Bouvier u Co. Verlag, Bonn, 1962.
- Schelling, Metzler Verlag, Weimar, 1998, s.82-108.
- Stone, Alison, *Philosophy of Nature*, Michael N. Forster (ed.), Kristin Gjesdal (ed.), The Oxford Handbook of German Philosophy in the Nineteenth Century, Oxford University Press, Oxford, 2015, s.319-335.
- Wetz, Franz Joseph, *Friedrich W.J. Schelling zur Einführung*, Junius Verlag, Hamburg, 1996.